

Klíčové aspekty procesově orientované práce při facilitaci skupin

Práce Arnolda Mindella se sny a tělem (procesově orientovaná psychologie) se postupně přestala soustředit jen na individuální psychoterapii. Mindell a jeho spolupracovníci ji přenesli i o do řešení vztahů, konfliktů a skupinové práce. Z tohoto přesahu se postupně rozvinul samostatný koncept, který Mindell a jeho kolegové nazvali worldwork. Je pochopitelně velmi úzce provázán s ostatními Mindellovými koncepty a postupy.

Základním východiskem procesové facilitace je **práce s polem** (v konkrétním případě může jít například o všechny, kteří využívají konkrétní park nebo mají s jeho stavem a údržbou co do činění, nejde však jen o osoby, ale i o historii místa, hodnoty a emoce k němu vázané apod.). Pole vytváří všichni účastníci setkání a jeho obsah je dán aktuálními tématy, která rezonují mezi účastníky, jejich postoji, emocemi a nevědomými reakcemi k tématu vztaženými. Dynamika pole je ovlivňována obvykle naší osobní i kolektivní historií a tzv. **ranky**, což jsou zjednodušeně řečeno získaná nebo vrozená privilegia (rasa, pohlaví, národnost, zdraví, bohatství, vzdělání, kontext, psychologický nebo duchovní vhled). V našem případě bude mít jiný rank starosta, jeho podřízený úředník, přizvaný architekt, facilitátor a samozřejmě jiný rank budou mít i občané, kteří místo využívají. Rank není něčím trvale daným, může se měnit v kontextu různých skupin i během setkání. Hlavním pracovním principem je koncept „hluboké demokracie“, který považuje všechny aspekty pole (názory, emoce, konflikty, drby, fantazie apod.) za rovnocenné „hlasy“, které mají být vyslyšeny a brány v potaz. Facilitovat pak v procesově orientované přístupu znamená podpořit všechny jednotlivé hlasy, dát jim prostor pro vyjádření sebe sama a zvědomení toho, čím tyto více nebo méně vědomé aspekty jsou pro celistvost pole, pro skupinu (komunitu, firmu apod.).

Každý ze skupinových procesů je pochopitelně jiný, můžeme ale popsat jeho obvyklé fáze a důležité okamžiky. Skupina se dává dohromady obvykle tím, jaké téma ji spojuje (například nějaký typ komunity, zaměstnanci firmy apod.) nebo toto téma sama definuje (účastníci workshopu, lidé se zájmem o určité téma). První fází skupinové práce bývá **generování a třídění subtémat**, která pochopitelně vychází z tématu základního (v případě parku to mohou být témata aktivit, které se v místě odehrávají, nepořádku, vandalismu apod.). Tato část setkání slouží k tomu, aby se každý z účastníků v tématu našel, aby vytáhl svůj střípek do mozaiky, aby se téma konkretizovalo, upřesnilo, popsaly se všechny jeho aktuální kontexty. Vybraná subtémata se zapisují a poté, co skupina uzavře jejich formulování, začíná výběr toho, které nejvíce rezonuje s energií skupiny. Může jít o jedno z dílčích témat nebo o propojení více témat do jednoho, účastníky preferovaného celku. K výběru tématu skupina obvykle dochází dohodou. Pokud je setkání součástí vícero skupinových procesů, mohou se další témata stát zadáním pro jiná setkání.

Už během výběru a formulací dílčích témat obvykle dochází k aktivizaci skupiny. Jsou formulována odlišná, někdy i protichůdná stanoviska. Toto „hledání procesu“ pokračuje po výběru konkrétního tématu, na kterém se skupina shodla. Facilitátor nebo skupina

facilitátorů pokračuje v mapování názorů, emocí a představ, které se účastníkům s tématem spojují. V určitou chvíli, která bývá obvykle tak trochu magickým okamžikem, se téma obvykle vyjeví v nějaké klíčové **polaritě**. Tato polarita bývá často reprezentována dvěma postavami nebo dvěma skupinami, které dávají důraz na určitý aspekt diskutovaného problému (více parkování, více stromů). Cílem tohoto okamžiku a rolí facilitátora není, jako u jiných facilitovaných procesů, okamžitě konflikt tlumit a zahlazovat, ale otevřít bezpečné místo pro jeho zkoumání.

Skupinové zkoumání tématu, problému nebo konfliktu facilitátor může vést směřováním pozornosti k určitým aspektům toho, co se ve skupině odehrává. Může se snažit vést účastníky k přesnějšímu pojmenování toho, co zažívají a to jak na rovině racionální, tak na rovině tělových zážitků, obrazů a fantazií, které se vynořují. V tomto procesu se obvykle začínají objevovat tzv. **role**. Jde o určitý vykrystalizovaný aspekt tématu o určitou část kolektivního postoje, který je v tématu podstatný (role kritika, role utlačovaného, nespokojeného, role toho, „kdo ví“ apod. (v našem případě třeba role náctiletých vandalů, „lenivého“ úředníka, nenáviděných pejskařů apod.). Při daném konfliktu se ve vztahu k takto „zkoncentrované roli“ obvykle vynoří jedna nebo vícero dalších, které se vůči té původní vymezují. Roli při setkání zastupují konkrétní lidé, ale nikdy nemůžeme ztotožňovat jednoho člověka s jednou rolí. Role patří poli, tématu. Za roli se může postavit více osob, stejně jako jedna osoba může přecházet mezi vícero rolemi a zkoumat jejich aspekty. Cílem tohoto mapování rolí je dostat se hlouběji do podstaty konfliktu. Stále zkoumáme pocity, sny, fantazie, tělové zážitky, které jsou spojeny s rolemi nebo konkrétními osobami. Není výjimkou, že se v procesu vynoří role, která je skupinou nevědomě odsunuta na okraj (například se diskutuje o někom nepřítomném ve skupině). To je tzv. **role ducha**. Ve chvíli, kdy si ji účastníci uvědomí, je vhodné ji pojmenovat, vytvořit pro ni místo a stejně jako jiné role ji prozkoumat (v našem případě může jít například o roli nepřítomného investora nebo developera).

V určitých vypjatých situacích (tzv. **horkých místech**), což může být pláč, smích, ticho, eskalace nebo zacyklení diskuse apod., může docházet k velmi osobním výpovědím, které mohou určitým způsobem celé pole proměňovat. Tyto okamžiky jsou často **hraniční** – skupina nebo jednotlivec prochází skrze bariéru, blok, který může mít různorodé příčiny. Překročením této bariéry se celá skupina výrazně v procesu posouvá. V takových chvílích může naopak dojít k určitým zážitkům porozumění, propojení, nalezení hlubší shody ve skupině (konkrétně může dojít k pochopení rozdílných potřeb uživatelů parku, za současného uvědomění nutnosti společného úsilí k jeho obnově). Tato tzv. **chladná místa** mohou být místy ukončení procesu nebo vstupní branou do procesu dalšího. Rolí facilitátora je zásadní změny pole zarámcovat, pojmenovat tak, aby se staly v celé skupině vědomějšími. To se děje jak v samotném průběhu procesu, tak na jeho závěru.

Stručně shrnuto, skupina přichází s tématem, které je obvykle spojeno s **konsensuální realitou**. Jde o problém, konflikt, úkol, projekt apod., který si vyžaduje pozornost a řešení,

ale který se už tradičním způsobem vedení diskuze nikam neposunuje. Facilitovaný proces umožňuje dotknout se částí pole, které obvykle v běžném životě nevnímáme, zůstávají v nevědomí skupiny, jsou přehlíženy, bagatelizovány, mohou být ohrožující. Pozornost, kterou jim proces dává, může naopak díky **snění**, fantaziím, tělovým zážitkům, pojmenování emocí a skrytých zranění, přinést nové pochopení, dokonce úroveň hlubokého sblížení skupiny, který obvykle znamená, že se účastníci dotkli tzv. **esenciální roviny**. Tato rovina je velmi subtilní. Je obtížné ji popsat a účinek tohoto „dotyku“ je spíše v rovině zážitku sjednocení skupiny, zbavení se polarizujícího vidění, uvědomění si hlubších rovin běžného světa a běžného vnímání. Pojmenování těchto snových a esenciálních rovin a jejich zvědomení skupina může a měla by přenést zpět do konsensuální reality, do roviny konkrétních plánů, rozhodnutí, projektů apod. Tím se naplňuje smysl facilitace, kde jsou konflikty chápány jako potenciální zdroje energie, jako zdroje obnovení a aktualizace společné vize. Každý z nás zná dobře ten pocit, když se po nechtěné hádce vyčistí vzduch a my máme chuť jít dál. Mindellův koncept facilitace nám k takovým zážitkům dává hluboký filozofický a psychologický rámec a nástroje, jejichž využití je nekonečné, ostatně jak život sám.

Martin Nawrath

Absolvent výcviku Facilitace skupinových procesů v různorodém prostředí (2011) a Základního výcviku v procesově orientované práci (2012-2014). Od roku 2012 je členem Institutu procesově orientované práce ČR. Ve své profesi v Nadaci Partnerství se zabývá facilitací zejména v kontextu rozvoje komunit, strategického a územního plánování a revitalizace veřejných prostranství.